

Citation style

Bůžek, Václav: Rezension über: Herbert Karner (ed.), Die Wiener Hofburg 1521–1705. Baugeschichte, Funktion und Etablierung als Kaiserresidenz, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2014, in: Český časopis historický, 2015, 4, S. 1021-1024, DOI: 10.15463/rec.1367571915

český
časopis
historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

to Landsberg an der Warthe/Gorzów Wielkopolski). Významná je také existence Janova zbožného nadání ve prospěch cisterciáckého kláštera Marienwalde (dnes ves Bierzwnik).⁶

Franziska Heidemann podává přesvědčivý a úplný obraz působení Karla IV. a Zikmunda v Braniborsku z hlediska jejich zeměpanské funkce. To, že se zde před rokem 1373 a po Karlově smrti až do zástavy Braniborska Hohenzollernům ztenčoval zeměpanský majetek a manévrovací prostor panovníka, vedlo k nárůstu moci jiných místních subjektů – především šlechty, která těžila z mocenského vakua. Lucemburské působení tak předznamenává mocenský rozmach Braniborska za Hohenzollernů.

Tomáš Velička

Herbert KARNER (Hg.)

Die Wiener Hofburg 1521–1705. Baugeschichte, Funktion und Etablierung als Kaiserresidenz (= Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg 2)

Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2014, 630 s., ISBN 978-3-7001-7657-2.

Druhý díl čtyřsvazkové syntézy o stavebních dějinách vídeňského Hofburgu ohraničila léta 1521 a 1705.¹ Dolní periodizační mezník souvisel s počátkem vlády arciknížete Ferdinanda nad dolnorakouskými zeměmi. Horní časovou hranici výkladu vymezilo úmrtí císaře Josefa I. Na tvorbě rozsáhlého textu se podílelo celkem sedm autorek a autorů, v jejichž čele stál vídeňský historik umění Herbert Karner, jenž patří v současnosti mezi přední evropské znalce dějin barokní architektury v podunajském prostoru. Dlouhodobé vědecké úsilí jednotlivých autorek a autorů o syntetické vylíčení architektonického vývoje raně novověkého Hofburgu se zřetelně zrcadlí již v celé řadě jejich analytických statí, které vyvolaly zasloužený zájem odborníků (zvláště bibliografické odkazy na s. 603–605, 613–614).

Zatímco stavební proměny renesančního Hofburgu za Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše sledovali Renate Holzschuh-Hofer a Markus Jeitler, věnoval Herbert Karner pozornost barokním proměnám císařské rezidence ve Vídni od dvacátých let 17. do počátku 18. století, kdy její podobu určovali Ferdinand II., Ferdinand III. a především Leopold I. Na jejich zjištění navázala Andrea Sommer-Mathis výkladem o využívání vnitřních i vnějších prostor barokního Hofburgu k pořádání hudebních, divadelních a tanečních představení. Knihu obohatily dílčí vstupy z pera Sibylle Grün, Jaroslavy

6 Více údajů k Janu Zhořeleckému bude zpřístupněno v připravované monografii kolektivu pod vedením prof. Lenky Bobkové.

1 První svazek o stavebních dějinách Hofburgu ve středověku připravuje autorský kolektiv pod vedením Mario Schwarze. Autorský kolektiv třetího svazku vedli Hellmut LORENZ – Anna MADLER (Hg.), *Die Wiener Hofburg 1705–1835. Die kaiserliche Residenz vom Barock bis zum Klassizismus* (vydání se předpokládá v roce 2015). V čele autorského kolektivu již vydaného čtvrtého svazku stál Werner TELESKO (Hg.), *Die Wiener Hofburg 1835–1918. Der Ausbau der Residenz vom Vormärz bis zum Ende des „Kaiserforums“*, Wien 2012.

Hausenblasové a Jochena Martze, které kromě obecných souvislostí dějin habsburské dynastie v raném novověku doplnily pohled na stavební proměny Hofburgu o vývoj zahrad a některých specializovaných budov, zvláště dvorského špitálu.

Tvorbě objemného díla předcházely nejen nákladný stavebně-historický průzkum Hofburgu, ale také shromáždění roztroušených poznatků odborné literatury, početného souboru cenných katalogů uměleckohistorických výstav a zvláště časově náročné studium badatelsky dosud téměř nevyužitých písemných a ikonografických pramenů, především stavebních instrukcí, účtů, korespondence, plánů a výtvarných děl. Mimořádnou vypovídací hodnotu o podobě Hofburgu a zařízení jeho interiérů si uchovala osobní svědectví diplomatů a dalších zahraničních návštěvníků, kteří s rozmanitým posláním přijeli do metropole na Dunaji v 16. a 17. století. Důraz na ukotvení stavebních a funkčních dějin Hofburgu v typologicky rozmanitých pramenech umožnil autorkám a autorům zvolit takový interpretační přístup k uměleckohistorickému tématu, z něhož se naštěstí nevytratily osoby, které svou tvůrčí, správní a administrativní činností ovlivňovaly tvář císařské rezidence a odpovídaly za každodenní provoz jednotlivých prostor. V tomto ohledu poskytl autorský kolektiv cenná východiska k dalšímu studiu sociálních dějin Hofburgu.

S ohledem na čtenáře považuji za nepřehlédnutelný klad recenzované práce průběžné zařazování pečlivě vybraných a kvalitně reprodukováných hmotných, písemných a ikonografických dokladů přímo na stránky knihy, kde autorky a autoři interpretovali s jejich znalostí stavební proměny císařské rezidence. Obdobnou vstřícností k uživatelům lze charakterizovat také poznámkový aparát na konci jednotlivých stránek, který kromě své obvyklé odkazovací a vysvětlovací funkce obsahuje v mnoha případech transliteraci nejzávažnějších písemných pramenů.

Přestože je kniha rozdělena do šesti hlavních kapitol, jednoznačné těžiště a odborný vrchol celé práce tvoří její čtvrtá část věnovaná stavebním dějinám a funkcím budov i zahrad v Hofburgu, která zaujímá plné dvě třetiny celkového rozsahu díla. Text této kapitoly je vynikajícím způsobem promyšlený a logicky utříděný do sedmnácti přehledných podkapitol zachycujících postupné budování a proměnu císařské rezidence v 16. a 17. století. Výklad začíná podrobným pojednáním o stavebních přestavbách a funkčních změnách původně gotického středověkého hradu, jenž se přetvářel od počátku 16. století v honosné a neobyčejně reprezentativní obydlí habsburských panovníků.

Po vylíčení stavebních dějin habsburské domácnosti směřovaly kroky autorů k poznání okolního prostoru. Aby postihli další funkce císařské rezidence v raném novověku, zaměřili se nejen na budování mohutného opevnění, ale blíže zkoumali podobu zahrad a dalších objektů určených k reprezentaci a rekreaci císaře, jeho dvora a hostů, ať šlo o prostory vybrané pro galerii, uměleckou komoru či míčovnu. Stranou zájmu nezůstaly stavební přestavby přilehlého augustiniánského kláštera a dvorského špitálu. Ocenění si zaslouží nové poznatky o budování císařských stájí a topografie kancelářských prostor, v nichž nalézali zázemí úředníci nejvyšších dvorských institucí. Spojovací článek výkladu mezi renesanční podobou císařské rezidence a jejími razantními barokními proměnami za vlády Leopolda I. představuje podkapitola o výstavbě méně známého objektu v areálu

Hofburgu pojmenovaného Neue Burg, jenž byl nejprve v osmdesátých letech 16. století rezidencí arciknížete Arnošta, aby se později po barokních přestavbách stal pod označením Amalienburg domovem habsburských vdov a sídlem arciknížat. Text o stavebních a funkčních dějinách budov a zahrad v císařské rezidenci završil pohled autorů na proměny hradní kaple od 16. do počátku 18. století.

Pro lepší orientaci v textech jednotlivých podkapitol rozsáhlé čtvrté kapitoly byly zřejmě zamýšleny dvě předcházející části, jejichž skutečný význam však spatřuji spíše v didaktické rovině. Druhá kapitola nabídla na několika málo stránkách základní přehled dynastických dějin Habsburků na počátku raného novověku, zmínila roli Hofburgu při válečných událostech a poskytla stručný komentář k seznamu požárů v císařské rezidenci. Třetí kapitola by mohla být pro zájemce o stavební dějiny Hofburgu zajímavá ze dvou úhlů pohledu, neboť přinesla stručný, faktograficky hutný a téměř encyklopedicky nastíněný přehled architektonického vývoje císařské rezidence v jednotlivých desetiletích sledovaného období. Jeho proměny doložili autorky a autoři zveřejněním dobových vedut, plánů a současných rekonstrukčních modelů. Do třetí kapitoly budou s užitekem nepochybně nahlížet všichni zájemci o proměny architektonické tváře Hofburgu v 16. a 17. století, kteří rychle potřebují ke své odborné práci faktograficky strohý poznatek o stavebních proměnách císařské rezidence v konkrétním, navíc velmi krátkém, chronologickém úseku.

Na výpověď čtvrté kapitoly recenzované práce navazují dvě části s naprosto odlišným posláním a vyzněním. Zatímco velmi stručně a navíc jen faktograficky pojatá pátá kapitola zůstala navzdory svému slibnému názvu daleko za očekáváním, protože poznání každodenní stavební logistiky v raně novověkém Hofburgu její autor Markus Jeitler v zásadě nahradil pouhým obecně pojatým upozorněním na písemné prameny, které umožňují sledovat najímání řemeslníků, průběh jejich prací, pracovní podmínky, skladbu, původ a dopravu stavebního materiálu, představuje následná část druhý odborný vrchol knihy. I když byla šestá kapitola rozdělena do osmi spíše volně na sebe navazujících podkapitol, podařilo se jednotlivým autorkám a autorům vynikajícím způsobem ukázat, jak se proměňovala funkce vnitřních a vnějších prostor v topografii renesančního a barokního Hofburgu při dvorských slavnostech, zvláště turnajích a velkých divadelních, hudebních i tanečních performancích, které v 16. a 17. století sloužily k reprezentaci panovníka a oslavě vládnoucí dynastie.

Andrea Sommer-Mathis přesvědčivě a s hlubokou znalostí dobových pramenů, renesanční i barokní scénografie vylíčila prostorovou proměnu dvorských slavností, jež směřovaly po polovině 17. století z otevřených exteriérů na nádvořích a zahradách Hofburgu do účelově vybudovaných a okázale vyzdobených stálých sálů. Herbert Karner vyvinul nemalé badatelské úsilí, aby v topografii císařského apartmánu odhalil zákonitosti dvorského ceremoniálu a jeho proměny během 17. století. Šestou kapitolu autoři uzavřeli zkoumáním námětů v ikonologické výzdobě renesanční a barokní tváře Hofburgu. Srovnávacím studiem potvrdili v rezidenci habsburských panovníků především imperiální podněty sahající do antiky a vlivy symbolů uplatněných v pozdně gotické a raně renesanční architektuře na burgundském dvoře.

Přestože vhodně zvolený metodologický přístup autorkám a autorům recenzovaného díla umožnil, aby zkoumali stavební proměny vídeňského Hofburgu na počátku novověku v souvislosti s nároky na měnící se funkce nově vzniklých prostor v topografickém uspořádání císařské rezidence, mohli více pozornosti věnovat i jejich vnitřnímu zařízení předměty hmotné kultury, které ponechávali s výjimkou interiérů určených ke dvorským slavnostem spíše stranou svého badatelského zájmu. Jestliže by se rozhodli uplatnit poněkud celistvější kulturně historické nahlížení na funkci užívaných prostor v Hofburgu, jistě by v symbolické výzdobě zvláště uměleckořemeslných předmětů v zařízení interiérů našli další interpretačně nosnou rovinu k prohloubení poznatků o panovnické reprezentaci. Domnívám se, že heuristickou oporou pro obdobnou badatelskou cestu by se mohly stát nejen ikonografické a hmotné prameny, ale také dochované inventáře předmětů hmotné kultury, účty a rodinná korespondence Habsburků. Jistě nebylo náhodou, že o důsledný kulturně historický přístup k poznání funkcí vybraných prostor určených v císařské rezidenci k divadelním a jiným dvorským performancím oslavujícím habsburského vládce se velmi zdařile pokusila v knize Andrea Sommer-Mathis, jež patří v současnosti mezi nejvýznamnější rakouské znalkyně kulturního prostředí na raně novověkých habsburských dvorech. Svým heuristickým záběrem a především důrazem na postižení dobového kulturně historického kontextu překročila tradiční interpretační úskalí, jež ve svých výkladech jen obtížně překonávají badatelsky zpravidla úzce zaměřené historičky a historikové stavebních dějin.

Navzdory značnému stránkovému rozsahu knihy soudím, že recenzovaná práce by si jistě zasloužila, aby do jejího obsahu autorky a autoři ještě zařadili samostatnou kapitolu, v níž by přiblížili stavební činnost v příležitostných sídlech habsburských císařů a rezidencích arciknížat i proměnu jejich funkcí v renesanční a barokní době, neboť v knize jsou zmiňovány jen velmi okrajově. Podle mého soudu byly málo využity poznatky českých historiků umění o přestavbách Pražského hradu, zvláště pak o jeho vzhledu v době, kdy se dočasně proměnil za vlády Rudolfa II. v hlavní císařskou rezidenci.

Uvedené dílčí výhrady ke koncepci, heuristickému a metodologickému ukotvení stavebních a funkčních dějin vídeňského Hofburgu mezi léty 1521 až 1705 v žádném případě nesnižují celkově vysokou interpretační kvalitu představených vědeckých poznatků, které ve své syntetické celistvosti výrazně obohatily dosavadní znalosti o prostorech v císařské rezidenci, jejich funkcích a využití v průběhu dvou staletí. Dílo autorského kolektivu pod vedením Herberta Karnera se navíc vyznačuje pečlivou redakční i grafickou úpravou a vydáním na kvalitním křídovém papíře, na němž vynikly také interpretačně důležité detaily vyobrazených hmotných a ikonografických pramenů. Svým vědeckým přínosem se recenzovaná syntéza o císařské rezidenci ve Vídni nesporně stane hojně citovanou standardní prací mezinárodního významu, jež výrazně obohatí knihovny evropských i zámořských badatelek a badatelů o dějinách habsburské dynastie v raném novověku.

Václav Bůžek